MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İkinci Meşrutiyet'in İlanı ve Uygulanmasında Nesim Masliah'ın Rolü

Halil Erdemir (*)

Nesim Masliah (Matsliah) [1] Manisa'da doğmuş Yahudi cemaatine mensup Osmanlı vatandaşıdır. Manisa Yahudi cemaati, hissettikleri ihtiyaçları ve dışarıdan gelen yönlendirmelerin de etkisiyle Manisa'da bir takım eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Toplumun kendini içinde bulunduğu şehrin, toplumların ve ülkenin durumlarına ayarlamaya çalışmışlardır. Bu nedenle toplumlarında yetenekli gördükleri gençlerin okutulması için çalışmalar gerçekleştirmişler ve organizasyonlar tertip etmişlerdir. Eğitim ve öğretimle bilinçlendirme ve toplumlarının bulundukları yerlerde ve uluslararası düzeyde kalkınmalarını sağlamak amacıyla ilkokul seviyesinden yüksekokul seviyesine kadar bir takım eğitim-öğretim kurumları oluşturmuşlardır. Eğitim-öğretim faaliyetlerinin organizasyonu ve belirli bir amaca yönlendirilmesi için Fransız Yahudileri öncülük etmişlerdir. Manisa'da 1890'lı

İzmir Mebusu Nissim Mazliah.

(*) Yrd. Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi.

[1] Nesim Masliah'ın İbranice olarak teleffuzunun "Matsliah" olduğu Yahudilerle yapılan görüşmelerden elde edilen bir bilgidir. Bazı eserlerde "Mazliyah" olarak da kullanılan "Matsliah" Türkçe teleffuzuna yakın olarak "Mastiah" olarak kullanmayı uygun bulduk. Nesim Masliah'ın anlamı "Mucizeler sunan, mucizeler bahşeden" anlamına gelmektedir.

yıllarda kurulmuş biri erkek, diğeri kız öğrenciler için iki *Alliance İsraelite Universelle* okulu açılmıştır. Buradan mezun olan öğrencilerin gelişimlerinin sağlanması ve toplumlarına faydalı bireyler olması için gerek Osmanlı Devleti içinde gerekse uluslararası düzeyde eğitilmeleri için Manisa haricine göndermişlerdir. Manisa'dan bu tür eğitim faaliyetine tâbi tutulan öğrencilerin varlığı gerek Yahudiler için gerekse içinde yaşadıkları toplum için önemli olabilecek mevkide olanlar çıkmıştır. Nitekim cemaatin parlak öğrencilerinden Nesim'i tarım konusunda eğitim alması için İstanbul'a göndermişlerdir. Ancak ziraat alanından ziyade gerek kendisi gerekse toplumu için hukuk okumasının daha yerinde olacağını düşünerek İstanbul Hukuk fakültesinde okumuştur.

İstanbul'daki eğitimini tamamlayarak memleketi, Manisa'ya dönmüş olan Nessim, dinî ırkdaşlarının yoğun olarak yaşadıkları Selanik şehrine de gitmiştir. Selanik'te tahsil yaptığı alanla bağlantılı olarak Selanik Ticaret Mahkemelerinde görev almıştır. Gerek İstanbul'da kaldığı eğitimi süresince, gerekse Manisa ve İzmir'de politika ile ilgilenmiştir. Batı Anadolu bölgesinin ve ülkenin mevcut durumu ve geleceği ile ilgili gelişmelerle yakından alakadar olmuştur. Nitekim almış olduğu eğitim ve yetiştiği toplum dikkate alındığında, ilgisinin daha çok toplumun şekillendirilmesi ve yönlendirilmesi yönünde olduğu görülmektedir.

Emmanuel Karaso

Ulusal ve uluslararası siyasi gelişmeleri yakından takip etmekte ve ülkenin geleceği ile ilgili çalışmalarını İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Selanik'teki bir üyesi olarak yerine getirmektedir. Selanik'te kaldığı süre içinde hem partide faal birisi olarak görev almış, hem de geçimini temin etmek için alanıyla ilgili konularda çeşitli kurum ve kuruluşlarda çalışmıştır. Selanik Polis Akademisi'nde öğretmen olarak *'Kamu Hukuku ve Kapitülasyonlar'* konusunda dersler vermiştir. Geleceğin polislerine kamu hukukunu öğretirken yakın gelecekte işine yarayacak kişilerden de kendince çevre ve etki alanı oluşturabilmiştir.

İttihad ve Terakki ile bağlantılı bir şekilde bulunurken kısa süre sonra

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sadrazamlık görevine (14 Şubat - 13 Nisan 1909) getirilecek olan Hüseyin Hilmi Paşa ile ilişkilidir. Hüseyin Hilmi Paşa Rumeli'de Genel Müfettiş olarak çalışmıştır. Hüseyin Hilmi Paşa'nın Selanik, Kosava ve Manastır vilayetlerindeki çalışması sırasında Masliah, kendi alanı olan *uluslararası ve Umumi haklar* konusu başta olmak üzere pek çok kanunî meselelerde Paşa'ya danışmanlık ve yardımcılık yapmıştır. Nesim Masliah, Paşa'nın karşılaştığı hukukî metinleri inceleyerek Paşa'nın bilgilendirilmesinde ve yönlendirilmesinde çalışmış, kendisine her konuda destek ve yardımcı olmuştur. Hilmi Paşa'nın zaman içinde Sadrazam olmasıyla,[2] Masliah'ın da görev ve sorumluluk alanı genişlemiştir. Kendisi etkin görev ve sorumluluk yüklenmiş ve Paşa ile beraber itibar ve mevki sahibi olmuştur. Nesim Masliah, İttihad ve Terakki'nin 1908'den sonra idareyi ele geçirmesiyle birlikte, zamanında parti içinde bulunmasının faydasını görmüştür.[3] Masliah, 3 dönem Selanik'i temsilinin yanında İzmir milletvekili olarak da İttihad ve Terakki içinde görev almıştır.[4] Yerel ve genel meselelerde ilgili yaptığı konuşmaları meclis kayıtlarında bulunmaktadır.[5]

Diğer taraftan Masliah siyasi hayatına sıradan bir milletvekili olarak devam eden bir şahsiyet değildir. Mecliste etkin olduğu kadar sokakta halk arasında da nüfuz sahibi olmayı planlamış ve uygulamaya koymuştur. Nitekim, İstanbul'da günlük *İttihad* isminde çıkardığı gazetesinde fikir ve düşüncelerini 9 ay müddetçe yayımlayabilmiştir.[6] Aynı şekilde *İttihad*

---

2 Kamil Paşa hükümeti'nin (6 Ağustos 1908-13 Şubat 1909) düşürülmesiyle İttihad ve Terakki üyelerinin talepleri üzerine II. Abdülhamid tarafından 14 Şubat 1909'da Hüseyin Hilmi Paşa Sadrazamlık makamına getirilmiştir. Kabinesinde Osmanlı'nın oluşumunda yer alan etnik unsurları ve ülkeler arası hassas dış siyaseti de dikkate alarak Londra Osmanlı Elçisi Rıfat Paşayı Hariciye Nazırlığına getirmiştir. Bu hareketiyle İngiltere'yi memnun etmek istemiştir. Gabriel Norodokyan ve Mavro Kordoto isimli gayrimüslimlerden hükümetine nazırlar tayin etmiştir. Kurulan Hilmi Paşa Hükümeti İttihad ve Terakki'nin bir adamı tarafından oluşturulduğu düşüncesiyle destek görmüştür. İttihad-ı Anasır'ın temini için reformlar öngören bir programı 17 Şubat 1909'da kabul edilmiştir. Program ordu başta olmak üzere pek çok kesimce desteklenmiştir. İttihad ve Terakki ile olan bağlantılarını ve partinin hükümet ve meclise müdahalelerini aşırı şekilde eleştiren gazeteler *Yeni Gazete, İkdam* ve *Volkan*'dı. *Tanin* ve *Şurayı Ümmet* ise hükümete ve İttihad ve Terakki'ye destek vermekteydi. Güçler arasındaki çekişmeler 31 Mart vakasına kadar devam edecek ve Hüseyin Hilmi Paşa istifa edecektir. Bu konuda bilgi için bkz: Kodaman, 2002:347.

3 Karpat&Zens, 2002:313.

4 Meclis-i Mebusan, etnik olarak 147 Türk, 60 Arap, 27 Arnavut, 26 Rum, 14 Ermeni, 10 Slav ve 4 Musevi milletvekilinden oluşmuştu (Karpat&Zens, 2002:314). Birinci Mecliste'de 4 Yahudi mebus görev almıştır. Yahudi mebus sayısını her ne kadar 3 (Enver Ziya Karal) veya 5 (Hilmi Kamil Bayur) diye ifade edenler var ise de bu Yahudi yazarların da eserlerinde ifade edildiği gibi 4 olmalıdır (Kodoman, 2002:349).

5 Masliah'ın konuşmaları ayrıca incelenip değerlendirileceği için burada ayrıntıya girilmemiştir.

6 Galante, 1940:56. Buradaki gazetenin isminin *İttihad* olarak seçilmesinin nedenleri üzerinde tartışmak Masliah'ın siyasi ve fikri yapısını ve hedeflerini belirlemekte faydalı olabilecektir. İttihad ismi o döneme gelen süreçte içinde yer aldığı partinin adıdır. Aynı zamanda İttihad

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

gazetesine paralel olarak çıkardığı bir başka gazetesi ise *Hür Adam* adını taşımaktadır. *Hür Adam*, günlük siyasî bir gazete olup sosyalizm ile ilgili konuları içermiş olmalıdır. Masliah için *Hür Adam* belki, Meclis'te söylediklerini ve dile getiremediklerini geniş kapsamlı olarak topluma ifade etmede kullandığı bir araçtır. Esasen gazetelerinin isimlerinden de anlaşılacağı üzere, öncelikle devletin ve milletin kurtulmasını birlik ve beraberliğin kurulması olan *İttihad*'ta ve bunun da ancak özgürlük içinde gerçekleşeceğini düşündüğü *Hür Adam* ile gerçekleştirmek istemiştir. Zira *İttihad* "birleşme" anlamını içermekte ve dönem dikkate alındığında Osmanlı Devleti'nin dağılma ve yıkılma dönemini içerdiği bu ortamda "birleşme" ihtiyacı dile getirilmektedir. Ancak bu birleşmenin baskıcı ve susturulan bir şekilde değil de, hür bir ortam içinde özgürlükle mümkün olabileceği savunulmuş olmalıdır. Zira bu amaca yönelik olarak "*Hür Adam*" isimli gazetesinde meseleleri bağımsız ve serbestlik içinde dile getirmeye çalıştığı tahmin edilmektedir. Her ne kadar kısa ömürlü de olsa, çalışmalar Masliah'ın ne kadar ülke siyaseti, uluslararası gelişmeler ve değişimlerle ilgili olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Gazete çalışmaları Masliah'ın ne kadar dışarıya açık olarak milletvekillerini ve halkı etkilemeye yönelik faaliyetler içinde olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Burada *İttihad* ve *Hür Adam* adlı gazetelerinde nelerin tartışıldığı ve toplumunu hangi alanda eğitmeye, bilgilendirmeye ve yönlendirmeye çalıştığı ayrıca bir araştırma konusu olabilecek mahiyettedir.[7] Gerçekten gazetesinde tartışılan konuların analizi Masliah'ın ilkokuldan itibaren aldığı eğitimin ve yetiştiği toplumun duygu, düşünce ve kapasitesini göstermesi bakımından önemlidir. Adı geçen hususların değerlendirilmesi, Osmanlı Yahudilerin Masliah'ın yaşadığı II.Meşrutiyet dönemi'nin hemen öncesi ve sonrasına ışık tutması bakımından önemli olacaktır. Bu, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçerken Türk toplumunun içinde bulunduğu sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasî yapılarının anlaşılmasını, yapılan özellikle siyasî gelişmelerin nereden nereye geldiğinin aydınlatılmasına yar-

---

yolu ile Osmanlı Devleti'nin varlığının devamlılığı planlanmış ve gerçekleştirmek için pek çok girişimlerde bulunulmuştur. Nitekim İttihad-ı Anasır ismiyle hazırlanan yasaların da hazırlayanları arasında bulunması nedeniyle bu isim dikkati çekmektedir. Bu dönemde Yahudiler için Osmanlı Devleti'nin devamlılığı ve Yahudi varlığının korunmasının en iyi yolunun farklı unsurların bir arada tutulmaya çalışılarak Yahudilerin istek ve hedeflerinin gerçekleştirilmeye çalışıldığı bir dönemdir. Bu nedenlerle "İttihad" ismî tesadüfî olarak seçilmiş olmamalıdır. Bunun bir fikrî ve siyasî alt yapısının olduğu ve kısaca izah edilmeye çalışılan buradaki hususlarla bağlantılı olması kuvvetle muhtemeldir.

7 Nesim Masliah'ın siyasi kişiliği ile ilgili olarak Celal Bayar Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projelerine bir proje teklif edilmiştir. Proje oluşturulan 3 (üç) jüri üyesince 2007 içinde kabul edilmiş halen araştırmanın desteklenmesi için bazı bürokratik prosedürler beklenmektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dımcı olabilecektir.[8] Bu da genel çerçevede Türk Demokrasi'sinin laboratuarını oluşturan bir dönemin anlaşılmasına ve Türk toplumunun tepki ve kavrayışının anlaşılmasına imkan hazırlayabilecektir. Gerek bu dönemle ilgili gerekse daha önceleriyle ilgili bazı batılı ve Türkiye'deki yazarların 'Türk toplumunun gelişmeye ve demokratikleşmeye kapalı olduğu'[9] ön yargılarının geçersizliğinin ve yersizliğinin gösterilmesi bakımından bu dönemin incelenmesi ayrıca önemlidir.

Masliah'ı dönemindeki pek çok politikacıdan ve Yahudilerden farklı kılan husus, II. Meşrutiyet Anayasası'nın çıkarılmasındaki rolü olmalıdır. Türk Anayasası'nın çıkarılması sırasında Masliah'ın çok çalıştığı Yahudi araştırmacı Profesör Avram Galante tarafından ileri sürülmektedir. 13 Nisan 1909'tarihinde meydana gelen mücadelelerde oldukça etkin rol oynamış ve gelişmelerin özellikle hukuki olarak kabul edilebilir bir seviyeye ulaşmasında faal rol almıştır. Bu etkin ve hareketli yapısı nedeniyle pek çok yer ve zamanda girişimlerde ve çalışmalarda bulunmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nın bitirilmesi için Rus Sosyalistlerinin girişimleri olmuş ve Stockholm'daki kongrede kendisi de yer almıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Nesim Masliah, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ni temsil eden heyetlerde de görev almıştır. Bunlardan Dr. Akil Muhtar Bey, Hüseyinzâde Ali Bey ve Salih Dimdöz Bey'in oluşturmuş oldukları heyetlerde bulunduğu görülmektedir.[10]

1922 tarihinde gerçekleştirilmeye çalışılan ateşkes çalışmalarında da görev almıştır. Amsterdam'da düzenlenen sosyalistlerin kongresine de arkadaşı olan Genel Sekreter Hosmann tarafından davet edilmiştir. Bu davetin ve arkadaşlığın altında yatan sebepler bulunmaktadır. Sadrazam Ta-

---

8 Bali 2000:571-95.

9 Miller 1927:149'da 1927 yılı itibariyle hâlâ Türkiye'nin dolayısıyla Türklerin *"Even to- day it is not yet certain whether Turkey be capable of reformation, whether the "Young Turk" be not merely the Old Turk in European clothes."* demek suretiyle Türklerin sadece şekil olarak Avrupalılara benzediğini özde hâlâ "Eski Türk" olduğunu söyleyebilmektedir. Tabii olarak Yunanistan'da eğitim görmüş ve Yunanistan ile bağlantılı birisinin akademik yaklaşım sergilemesi biraz zor olmakta ve bağnazlık Türkleri Batıya "barbar" olarak nitelemeye çalışmalarıyla ortaya çıkmaktadır. Burada dikkati çeken bir başka husus ise, Yahudilerin diğer azınlık unsurlarına göre özellikle II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı Devleti'nin modernleşmesini sağlayarak devletin varlığını ve bütünlüğünü devam ettirmek istemektedirler. Aynı dönemde Rumların ve Ermenilerin ayrılıkçı ve yıkmaya yönelik faaliyetleri devamlı olduğu dikkatten kaçmamalıdır.

10 Galante, 1940:56-57.

lat Paşa o zaman Berlin'de bulunmaktadır. Sosyalistlerin bağlantı kurarak Türkiye'ye politik bir etki yapmak amacı güdülmüş olabileceği tahmin edilmektedir. Bu amaca yönelik olarak Hosmann ile Talat Paşa'nın görüşmesini sağlayan kişinin Masliah olduğu belirtilmektedir. Ancak bu görüşmeden nasıl bir sonuç alındığı konusu tam olarak henüz bilinmemektedir.[11]

Sonuç

Nesim Masliah siyaset, hukuk ve basın alanında kendisini yetiştirmiş ve Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde yerini almış Manisalı bir Yahudi'dir. Masliah çalışmaları ile bölge ve ülkesiyle bizzat politika kulvarlarında yer alarak ilgilenmiştir. Günümüz basın hayatında da etkili olan ırk ve dindaşlarının öncülerinden olan Masliah, *İttihad* ve *Hür Adam* adında günlük iki siyasî gazete çıkarıp toplumunu kendi bildiği doğrularla bilgilendirmiş ve yönlendirmeye gayret sarfetmiştir. Her ne kadar kısa ömürlü de olsa bu çalışma kendisinin ne kadar siyasetle ve halkıyla iç içe olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Lozan Barış Konferansı (1923).

Masliah sadece Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet sınırlarıyla kalmayan çalışmalarda bulunmuştur. Nihayet kendisinin 1933 yılında Beyrut'ta

[11] Galante, 1940:56-57.

öldüğü belirtilmektedir. Masliah'ın nâşı İstanbul'a getirilerek zamanında okuyup eğitim aldığı, siyaset ve yönetimiyle milletvekili olarak çalıştığı ve basın hayatıyla var olup toplumla yakından ilgilendiği şehre defnedilmiştir. Manisa doğumlu olan Masliah ve pek çok diğer ırk ve dindaşlarıyla birlikte ya da ayrı ayrı çalışmaları ve uluslararası bağlantıları nedeniyle ne kadar etkili ve önemli oldukları bir gerçektir.[12] Şüphesiz, Manisa Türk Demokrasi'si başta olmak üzere pek çok alanda Türkiye'nin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Manisa içinde barındırdığı karışık ve nispeten kaynaşmış yapısıyla Osmanlı Devleti'nin bir örneğini teşkil etmekteydi. Bu nedenle içinden çıkan Türk olabildiği gibi Yahudi, Ermeni ya da Rum da olabilmiştir. Yine Manisa Yahudilerinden olan Haim Nahum Efendi'nin Osmanlı Devleti Hahambaşılığı'nı yaptığı unutulmaması gereken bir kişidir.[13] Nesim ile aynı dönemde benzer hedefler için çalışan iki Manisalının yakın çalışmaları ve dayanışması araştırılmaya muhtaç konulardan birisidir. Manisa'nın hem ülkede hem de uluslararası bağlantılarının ortaya çıkarılmasında araştırmaların devamlı olması Türk Kültür Tarihine olduğu kadar yerel tarihe de ışık tutacak ve yetişen genç nesil kendinde büyük işler yapmak için güç ve örnek bulabilecektir.

Farklılıkların bir zenginlik unsuru olarak değerlendirilmesi mümkündür. Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemlerde mükemmel bir tabloyu oluşturan zengin mozaik parçacıkları olarak değerlendirilebilmiş, toplumun gelişmesi ve sağlamlığı sağlanabilmiştir. Farklılıkların iyi idaresi sağlanamaz ise, parçalanma ve dağılma kaçınılmaz olacaktır. Toplumda farklı zenginlik unsurlarının tespiti ve kabûlüyle ilerleme sağlanabilir. Araştırmacıların da Yahudi toplumuna bakarlarken bu özelliğe dikkat etmeleri gerekmektedir. Göçebe ve uluslararası bir toplum haline gelen Yahudiler, göç çalışmaları için keşfedilmeyi bekleyen zengin bir kaynak gibidir. Yahudilerin politika, sanat, akademi ve ticari faaliyetleri bu zenginliğin başlıca unsurlarını teşkil etmektedir.

Kaynakça

Avram Galante, (1940). *Histoire Des Juifs De Turquie*, İstanbul: İsis Yayımcılık, Vol.4.

Bayram Kodaman, (2002). 'II.Meşrutiyet Dönemi (1908-1914)', s.333-380, *Genel Türk Tarihi*, C. 7, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Esther Benbassa, (1998). *Son Osmanlı Hahambaşısının Mektupları*, çev. İrfan Yalçın, İstanbul: Milliyet Yayınları.

Hilmi Kamil Bayur, (1954). *Sadrazam Kamil Paşa ve Siyasi Hayatı*, Ankara.

Kemal Karpat & Robert W. Zens, (2002). 'I.Meşrutiyet Dönemi ve II. Abdülhamid'in Saltanatı (1876-1909)', s.291-316. çev. Nasuh Uslu, *Genel Türk Tarihi*, C. 7, Ankara: Yeni Türkiye

---

12 Galante, 1940:57.

13 Benbassa, 1998:15-58.

Yayınları.
Meclisi Âyan Zabıt Ceridesi, 1.C. 1 Teşrinisani 1325 (1909) tarihli Birinci İnikaddan 1 Mayıs 1326 (1910) tarihli Altmışsekizinci İnikada kadar, Ankara: TBMM Basımevi.
Rıfat N. Bali, (2000). *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, İstanbul: İletişim Yayınları 4. Baskı.
William Miller, (1927). *The Otoman Empire and Its Successors, 1801-1927*, London: Cambridge University Press.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883
MARMARA ÜNİVERSİTESİ